

นิพนธ์ต้นฉบับ

Original article

ประเด็นท้าทายในระบบสุขภาพหลังจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19: การสำรวจความคิดเห็นในประเทศไทย

รุ่งเรือง กิจผาติ พ.บ.*

แพรวา กุลรัตน์นาม ร.บ. (การเมืองและการระหว่างประเทศ)**

ธนายุต เศรษฐวิโสภณ วท.บ. (สถิติประยุกต์)**

ปภาดา ราญรอน สม.บ. (การวิจัยทางสังคม)**

ยศ ตีระวัฒนานนท์ Ph.D. (Health Economics)**

* สำนักวิชาการสาธารณสุข สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข

** โครงการประเมินเทคโนโลยีและนโยบายด้านสุขภาพ (HITAP) กระทรวงสาธารณสุข

วันรับ:	20 ต.ค. 2565
วันแก้ไข:	18 ก.พ. 2566
วันตอบรับ:	28 ก.พ. 2566

บทคัดย่อ

การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ถือเป็นวิกฤตของระบบสุขภาพในการรับมือและบริหารทรัพยากรเพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์ฉุกเฉินทางสาธารณสุข ในขณะเดียวกันก็ถือเป็นโอกาสที่ผู้บริหารและบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขได้ทบทวนและถอดบทเรียนของระบบสุขภาพ ทั้งด้านการปรับใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการแพทย์และการปรับรูปแบบการบริการสำหรับวิถีชีวิตใหม่ (New Normal) เพื่อเตรียมความพร้อมระบบสุขภาพไทยในอนาคต การวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อระบุประเด็นท้าทายในระบบสุขภาพประเทศไทยในยุคหลังสิ้นสุดการระบาดของโรคโควิด 19 โดยมีวิธีวิจัยรูปแบบตัดขวาง ณ จุดเวลาใด เวลาหนึ่ง (cross-sectional study) จากการเก็บข้อมูลแบบสอบถามออนไลน์ (SurveySparrow®) ซึ่งผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมแบบกำหนดขอบเขต (scoping review) และคัดเลือกประเด็นท้าทาย 6 ประเด็นหลักที่เกิดขึ้นในต่างประเทศ ได้แก่ (1) ด้านบุคลากร (2) ด้านสิ่งแวดล้อม (3) ด้านการสื่อสาร (4) ด้านการปกครองส่วนท้องถิ่นในด้านสาธารณสุข (5) ปัจจัยทางสังคม และ (6) ด้านเทคโนโลยีทางการแพทย์ เพื่อสอบถามปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นความท้าทายในบริบทประเทศไทยและวิเคราะห์ผลเพื่อจัดลำดับความสำคัญประเด็นท้าทายของระบบสุขภาพที่สามารถใช้เป็นจุดคานงัดในการพัฒนาระบบสุขภาพภายหลังการยุติการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 จากผลการศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด 441 คน ร้อยละ 80.0 เป็นบุคลากรในหน่วยงานด้านสุขภาพ และส่วนใหญ่เห็นด้วยกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นความท้าทายที่ผู้วิจัยคัดเลือก และมีประเด็นอื่นๆ ที่กลุ่มตัวอย่างเสนอออกมาเล็กน้อย โดยสรุป ผลการวิจัยเบื้องต้นสามารถใช้เป็นข้อมูลนำเข้าเพื่อการพัฒนาและดำเนินการศึกษาต่อในเชิงลึกได้ โดยประเด็นที่เป็นประโยชน์ต่อระบบสุขภาพของประเทศไทยต่อไป

คำสำคัญ: ระบบสุขภาพ; ประเด็นท้าทาย; โควิด 19; บริการสุขภาพ

บทนำ

สืบเนื่องจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 (COVID-19) ที่ได้เริ่มต้นขึ้นเมื่อวันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2562 โดยสำนักงานสาธารณสุขเมืองอู่ฮั่น มณฑลหูเป่ย์ ประเทศจีน ได้มีการออกประกาศอย่างเป็นทางการว่าพบคนไข้เป็นโรคปอดอักเสบอย่างไม่ทราบสาเหตุ นับว่าเป็นจุดเริ่มต้นของไวรัสระบาดแห่งศตวรรษ ในเวลาต่อมา องค์การอนามัยโลกได้มีการออกประกาศให้โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เป็นโรคระบาดใหญ่ทั่วโลก ซึ่งเชื้อโรคนี้อาจแพร่กระจายไปยังหลายประเทศ กลายเป็นพื้นที่ระบาดต่อเนื่อง โดยการแพร่กระจายของโรคนั้นเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว อีกทั้งมีหลายพันธุ์ของเชื้อโรคโควิด 19⁽¹⁾

สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโคโรนาไวรัสสายพันธุ์ใหม่ 2019 หรือโรคโควิด 19 ที่เกิดเป็นวิกฤตทั่วโลกนั้นนับว่าเป็นโรคอุบัติใหม่ที่จัดเป็นภัยความมั่นคงรูปแบบหนึ่ง ซึ่งปรากฏจำนวนผู้ติดเชื้อทั่วโลกเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ก่อให้เกิดผลกระทบในวงกว้างในหลายด้าน⁽²⁾ เช่น เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านสาธารณสุขและระบบสุขภาพ รวมไปถึงประเทศไทยเองก็ต้องเผชิญผลกระทบจากโรคโควิด 19 ครั้งนี้ จึงทำให้ประเด็นโรคระบาดกลายเป็นวาระสำคัญของประชาคมระหว่างประเทศ และนับเป็นปัจจัยสำคัญที่จะเสริมสร้างความร่วมมือทางด้านสาธารณสุขของโลกและประชาคมระหว่างประเทศให้หันมาให้ความสำคัญกับภัยโรคอุบัติใหม่อย่างจริงจัง⁽³⁾ โดยเห็นชัดได้จากมาตรการรับมือวิกฤตโรคโควิด 19 ที่ผ่านมาของหลายประเทศรวมถึงประเทศไทย ถือเป็นบทเรียนเกี่ยวกับการพัฒนาระบบสุขภาพเพื่อการให้บริการประชาชนในช่วงวิกฤตการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ที่มีความท้าทายอย่างมาก จากการศึกษาที่ประเทศต่างๆ ทั่วโลกนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้มีบทบาทสำคัญในระบบสุขภาพเพิ่มขึ้น ส่งผลให้มีโอกาสและความท้าทายในการเกิดนวัตกรรมและทักษะใหม่ๆ ในระบบสุขภาพ⁽⁴⁾ อีกทั้งพัฒนาและปรับใช้เทคโนโลยีอย่างต่อเนื่องเพื่อยกระดับคุณภาพการให้บริการทางด้านสุขภาพแก่ประชาชนให้มี

ประสิทธิภาพ สะดวก และรวดเร็วมากขึ้น รวมไปถึงสามารถเข้าถึงบริการในสถานบริการสุขภาพได้อย่างทั่วถึงในวิกฤตการณ์โรคระบาด

จากวิกฤตการณ์นี้ ประเทศไทยใช้ทรัพยากรส่วนใหญ่มากกับการรับมือการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ซึ่งมีอาจปฏิเสธได้ว่าปัจจัยแวดล้อมด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม มีอิทธิพลต่อระบบสุขภาพที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมาก แต่กระนั้นก็ยังคงพบกับข้อจำกัด อุปสรรค และความท้าทายต่างๆ⁽⁵⁾ จึงทำให้การปรับตัวของระบบสุขภาพเพื่อรับมือต่อสถานการณ์โรคโควิด 19 รวมถึงการปรับตัวของประชาชนในการดำรงชีวิตแบบวิถีชีวิตใหม่ (New Normal) มีความเป็นพลวัตและไม่แน่นอน ส่งผลต่อการบริการและระบบสุขภาพ เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมรับมือกับสถานการณ์โรคอุบัติใหม่ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต และการศึกษาวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจประเด็นท้าทายในระบบสุขภาพของประเทศไทยในยุคหลังสิ้นสุดการระบาดของโรคโควิด 19 เพื่อหาแนวทางการพัฒนาระบบสุขภาพของประเทศไทยในอนาคตต่อไป

วิธีการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการวิจัยแบบตัดขวาง ณ จุดเวลาใดเวลาหนึ่ง (cross-sectional study) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามแบบออนไลน์ (SurveySparrow[®]) ระหว่างวันที่ 13-20 พฤษภาคม พ.ศ. 2565 แบบสำรวจนี้ถูกส่งไปยัง 3 เครือข่ายในกระทรวงสาธารณสุข คือ คณะกรรมการประมวลสถานการณ์โรคโควิด 19 (MOPH Intelligence Unit: MIU) กรมควบคุมโรค และหน่วยงานเครือข่าย HITAP เนื่องจากต้องการให้ผู้ตอบแบบสอบถามมีความหลากหลาย อีกทั้งแบบสอบถามสามารถเข้าถึงผู้ตอบแบบสอบถามได้จำนวนมากในระยะเวลาอันสั้น ทีมวิจัยจึงมีแนวคิดการสร้างแบบสอบถามดังต่อไปนี้

1. แบบสอบถามเข้าใจได้ง่าย ผู้ตอบสามารถให้ข้อมูลได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องมีผู้สัมภาษณ์
2. ข้อคำถามสั้นและกระชับ

3. ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ จะนำไปสู่การจัดลำดับความสำคัญประเด็นท้าทายของระบบสุขภาพ ซึ่งสามารถใช้เป็นจุดคานงัดในการพัฒนาระบบสุขภาพภายหลังการยุติการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษานี้ มิได้มีการคำนวณขนาดตัวอย่างด้วยสูตรหรือการประมาณค่าสัดส่วนที่ทราบจำนวนประชากร แต่มาจากการส่งต่อแบบสำรวจไปยังเครือข่ายผู้บริหารและบุคลากรทางการแพทย์สาธารณสุขทั่วประเทศผ่านทางสื่อสังคมออนไลน์ เช่น Facebook Page และ Line ในระหว่างวันที่ 13 พฤษภาคม - 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2565 อีกทั้ง ภาพรวมของโครงการวิจัยมีระยะเวลาดำเนินการ 12 เดือน การสำรวจนี้จะนำไปเป็นแนวคิดในการสร้างงานวิจัยเพิ่มเติม

เครื่องมือที่ใช้และการวัดตัวแปร

ส่วนที่ 1 สำหรับแบบสอบถามข้อมูลส่วนบุคคล จะเป็นข้อคำถามแบบเลือกตอบ ประกอบด้วยคำถามอายุของผู้ตอบแบบสอบถาม และคำถามเพื่อถามเป็นข้อมูลว่าผู้ตอบแบบสอบถามนั้นเป็นบุคลากรหรือทำงานในหน่วยงานด้านสุขภาพหรือไม่

ส่วนที่ 2 เป็นแบบสอบถามปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นความท้าทายในระบบสาธารณสุขหลังการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ที่อาจเป็นกุญแจสำคัญในการแก้ไขปัญหแต่ละประเด็น ซึ่งเป็นข้อคำถามแบบเลือกตอบ จำนวน 7 ข้อ โดยขอให้ผู้ตอบแบบสอบถามเลือกระหว่างสองหัวข้อหรือเสนอแนะหัวข้อใหม่ ที่เห็นว่าสำคัญที่สุดหรือเป็นจุดคานงัด (จุดที่ใช้แรงน้อยที่สุดแต่ได้ผลลัพธ์สูงสุด) ของความท้าทายนั้นๆ ในอนาคต ในแบบสอบถามนี้จะประกอบไปด้วย (1) ความท้าทายในด้านบุคลากร (Human resources) (2) ความท้าทายในด้านสิ่งแวดล้อม (Environment and health care system) (3) ความท้าทายของการสื่อสาร (Advocacy and communication) (4) ความท้าทายในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในด้านสาธารณสุข (Local authority) (5) ความท้าทายด้านปัจจัยทางสังคมที่มีผล-

กระทบต่อสุขภาพ (Tackling social determinants of health) (6) ความท้าทายในด้านเทคโนโลยีทางการแพทย์ (Health technology) และ (7) ประเด็นสำคัญในความเห็นอื่นๆ ที่ผู้ตอบแบบสอบถามสามารถระบุเพิ่มเติม นอกเหนือจากในตัวเลือที่มีให้ เป็นต้น

ทั้งนี้ประเด็นท้าทายทั้ง 6 ข้อ ได้มาจากการทบทวนวรรณกรรมแบบกำหนดขอบเขต (scoping review) จากฐานข้อมูล PubMed โดยใช้คำสืบค้น “post COVID-19” AND “health systems challenges” เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2565 ซึ่งพบบทความเกี่ยวข้องจำนวน 61 ชิ้น ผู้วิจัยทำการคัดเลือกบทความโดยมีเกณฑ์การคัดเลือกได้แก่ (1) เป็นบทความที่ระบุถึงปัญหาและความท้าทายของระบบสุขภาพที่เป็นประเด็นเชิงระบบ และ (2) เป็นบทความที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 หรือการปรับตัวภายหลังสิ้นสุดการระบาด ส่วนเกณฑ์การคัดออก ได้แก่ (1) บทความพูดถึงประเด็นท้าทายในระบบสุขภาพที่เกี่ยวข้องกับการแพร่ระบาดของโควิด 19 แต่ไม่อธิบายถึงเหตุผล ไม่ว่าจะด้วยข้อมูลเชิงคุณภาพหรือปริมาณ และ (2) บทความที่พูดถึงวิทยาศาสตร์และการแพทย์แต่ไม่ใช่เชิงระบบ เช่น การนำเทคโนโลยี mRNA ไปใช้ในการพัฒนาวัคซีนสำหรับโรคอื่น ๆ นอกเหนือจากโรคโควิด 19 โดยเมื่อพิจารณาจากเกณฑ์ พบบทความที่เข้าเกณฑ์ 6 บทความ มีสาระสำคัญดังตารางที่ 1

ผู้วิจัยได้ทบทวนประเด็นที่สรุปได้จากเอกสาร แล้วนำมาสังเคราะห์ร่วมกันในที่มิวิจัยและปรึกษาหารือกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องบริหารระบบสาธารณสุขในระดับชาติจำนวน 3 ท่าน จนได้ประเด็นที่เป็นข้อคำถามในส่วนนี้ และทำการทดสอบแบบสอบถามกับกลุ่มนักวิจัยในโครงการประเมินเทคโนโลยีและนโยบายด้านสุขภาพและมูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ จำนวน 10 ท่าน จากนั้นจึงนำคำแนะนำที่ได้ระหว่างการทดสอบแบบสอบถามมาปรับปรุงจนได้แบบสอบถามสุดท้ายที่ใช้สำรวจ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ใช้แบบสำรวจออนไลน์ สร้างจากเว็บไซต์ Survey-

ตารางที่ 1 ประเด็นท้าทายจากการทบทวนบทความที่คัดเข้า 6 บทความ⁽⁶⁻¹¹⁾

ประเด็นท้าทายหลัก	ตัวอย่างประเด็นย่อย
บุคลากรทางการแพทย์และ สาธารณสุข (human resource)	<ul style="list-style-type: none"> • การสร้างขวัญกำลังใจ การปรับค่าตอบแทนและสวัสดิการที่เหมาะสมแก่บุคลากรฯ • การลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานด้านสาธารณสุขและบุคลากรฯ • การให้ความสำคัญกับ community health workers ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการให้ความรู้และเผยแพร่ข้อมูลด้านการแพทย์และการสาธารณสุขที่ถูกต้องแก่ประชาชน • รูปแบบการเรียนรู้สำหรับโรงเรียนแพทย์เพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคอุบัติใหม่ เช่น community-based medical education
สิ่งแวดล้อม (environment)	<ul style="list-style-type: none"> • ผลกระทบต่อสุขภาพประชากรเนื่องจากภาวะโลกร้อน เช่น การเกิดโรคระบาด ภัยพิบัติทางธรรมชาติ มลพิษต่างๆ • ความเชื่อมโยงระหว่างสุขภาพ ความยากจนและผลกระทบจากสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น คนยากจนมีแนวโน้มที่จะมีคุณภาพชีวิตแย่ลงเนื่องจากอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีมลพิษและสุขภาพอ่อนแอ มีความเสี่ยงต่อการเป็นโรคร้ายแรงอื่นๆ
การสื่อสาร (communica- tion)	<ul style="list-style-type: none"> • การสื่อสารความเสี่ยง (risk communication) และการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการรู้เท่าทันข่าวปลอม (misinformation) • การสื่อสารสุขภาพโดยชุมชน (community-based health communication) ที่จะมีความสำคัญอย่างยิ่งหลังการแพร่ระบาดของโควิด 19
ระบบอภิบาล (governance)	<ul style="list-style-type: none"> • ความสมดุลของการกระจายอำนาจ (decentralized structures at local level) ในระดับท้องถิ่น และการรวมศูนย์อำนาจในระดับนานาชาติ (decentralized institutions at international level) • บทบาทขององค์กรท้องถิ่นและรูปแบบการดำเนินธุรกิจแบบใหม่ที่สนับสนุนสุขภาพที่ดีของประชากรที่คล่องตัวและสามารถตอบสนองต่อความต้องการและบริบทที่หลากหลายของประชากรกลุ่มต่างๆ เช่น social enterprise • การบูรณาการนโยบายสุขภาพเข้ากับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs)
ปัจจัยสังคมกำหนดสุขภาพ (social determinants of health)	<ul style="list-style-type: none"> • ปัญหาสุขภาพของผู้ป่วยย้ายถิ่นฐาน ผู้ลี้ภัย และประชากรกลุ่มเปราะบางซึ่งเป็นผลมาจากสถานะทางสังคม เศรษฐกิจและการศึกษา เช่น โรคติดต่อ โรคไม่ติดต่อ และภาวะสุขภาพจิต • การเข้าถึงบริการสุขภาพที่จำเป็นในภาวะวิกฤติ เช่น สงคราม ความขัดแย้งระหว่างประเทศและสถานการณ์ความไม่สงบต่างๆ
เทคโนโลยีทางการแพทย์ (medical technology) อื่นๆ	<ul style="list-style-type: none"> • การวิจัยเพื่อพัฒนาระบบสุขภาพที่เกี่ยวข้องกับการใช้ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) และการวิจัยเทคโนโลยีทางการแพทย์ • ประเด็นความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติและการรักษาความเป็นส่วนตัวของข้อมูลผู้ป่วยสำหรับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีทางการแพทย์ทางไกล (telemedicine) และ mHealth • การนำเทคโนโลยีทางการแพทย์มาใช้เพื่อลดจำนวนการเข้ารับบริการ (doctor-patient visits) • การสร้างกลไกการเงินการคลังสาธารณสุขในระยะยาวเพื่อการตอบสนองและป้องกันการแพร่ระบาดของโรคระบาดในอนาคต • การแลกเปลี่ยนและเชื่อมโยงข้อมูลของหน่วยบริการสุขภาพ (information sharing) เพื่อการวางแผนและจัดการทรัพยากรในภาวะฉุกเฉินทางสาธารณสุข • การลงทุนเพื่อสนับสนุนเครือข่ายของห้องปฏิบัติการเพื่อการควบคุมโรคที่ทันที่ (digital linkage for laboratory network)

ประเด็นท้าทายในระบบสุขภาพหลังจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19: การสำรวจความคิดเห็นในประเทศไทย

Sparrow® เพื่อรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง โดยข้อมูลจะถูกจัดเก็บในเว็บไซด์นี้โดยอัตโนมัติ ซึ่งมีการจำกัดการเข้าถึงข้อมูลเฉพาะที่มิวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยนี้เท่านั้น สำหรับแบบสอบถามนี้ ได้มีการประชาสัมพันธ์และส่งต่อไปให้กับกลุ่มเป้าหมายของการศึกษา เป็นบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุข ผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ทั้งระดับบุคคลและระดับหน่วยงานในประเทศไทย ทั้งนี้ แบบสอบถามจะไม่กำหนดให้ผู้ตอบแบบสอบถามระบุชื่อ เลขที่บัตรประชาชน สถานที่ทำงาน อีเมล หรือข้อมูลต่างๆ ที่จะสามารถระบุตัวตนถึงผู้ให้ข้อมูลได้

การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้สถิติเชิงพรรณนา ในการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป

การพิจารณาด้านจริยธรรม

การศึกษาวิจัยชิ้นนี้เป็นการสำรวจออนไลน์ โดยปราศจากข้อถามที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพส่วนบุคคล หรือประเด็นจริยธรรมที่มีความอ่อนไหว ไม่มีข้อมูลที่อาจส่งผลเสียหรือเป็นอันตรายต่อผู้ตอบแบบสอบถาม และไม่มีข้อคำถามที่จะทำให้สามารถระบุถึงตัวตนผู้ตอบแบบสอบถามได้ ประกอบกับการสำรวจดังกล่าวดำเนินในช่วงการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ซึ่งคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์มีภาระงานจำนวนมากในการอนุมัติโครงการวิจัยทางคลินิกที่เกี่ยวข้องกับโรคโควิด 19 ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมิได้มีการขอจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์แต่อย่างใด อย่างไรก็ตามก่อนที่ผู้เข้าร่วมทำแบบสำรวจออนไลน์จะเริ่มทำแบบสำรวจนั้น ต้องให้ความยินยอมก่อนการทำแบบสำรวจ ทั้งนี้ที่มิวิจัยได้มีการทำแบบสอบถามสำรวจออนไลน์มาก่อน ในลักษณะเดียวกันที่ไม่ได้มีการเก็บข้อมูลรายบุคคล และคำถามไม่เกี่ยวข้องกับตัวบุคคล คำถามเป็นคำถามเชิงระบบ โดยงานวิจัยดังกล่าวก็ได้ตีพิมพ์ในวารสารชั้นนำ⁽¹²⁾

ผลการศึกษา

ผลการตอบแบบสำรวจออนไลน์ พบว่า มีผู้ตอบแบบสำรวจทั้งหมดจำนวน 441 คน เป็นบุคลากรหรือทำงาน

ในหน่วยงานด้านสุขภาพทั้งสิ้น 353 คน (ร้อยละ 80.0) และส่วนใหญ่เป็นกลุ่มอายุ 41 – 65 ปี (ร้อยละ 64.6) ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ภาพรวมของผู้ตอบแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง (n = 441)

ตัวแปร	จำนวน	ร้อยละ
บุคลากรหรือทำงานในหน่วยงานด้านสุขภาพ		
ใช่	353	80.0
ไม่ใช่	88	20.0
อายุ (ปี)		
15 – 24	16	3.8
25 – 40	114	27.1
41 – 65	272	64.6
65 ขึ้นไป	16	3.8
ไม่ต้องการระบุ	23	0.7

ในคำถามข้อที่ 1-6 ที่ครอบคลุม 6 ประเด็นท้าทายของระบบสุขภาพหลังสิ้นสุดการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ในทุกประเด็นท้าทายพบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เลือกคำตอบที่เป็นตัวเลือกระหว่างสองหัวข้อที่ผู้วิจัยได้มีการทบทวนวรรณกรรม และใช้เป็นตัวเลือกผู้ตอบแบบสอบถามส่วนน้อยที่มีการเสนอหัวข้อใหม่ที่น่าสนใจ (รายละเอียดดังตารางที่ 3)

ในประเด็นท้าทายข้อที่ 1, 3, 4, และ 5 มีผู้ตอบแบบสอบถามที่เลือกระหว่างตัวเลือกที่ผู้วิจัยทบทวนวรรณกรรมมาทั้ง 2 ข้อ ใกล้เคียงกัน เมื่อเปรียบเทียบกับประเด็นท้าทายข้อที่ 2 และ 6 ซึ่งมีผู้ตอบแบบสอบถามที่เลือกระหว่างตัวเลือกทั้ง 2 ข้อ แตกต่างกัน

เมื่อพิจารณาแบบสอบถามแต่ละข้อ พบว่า ในประเด็นความท้าทายด้านบุคลากร (human resources) ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เห็นว่า การปรับปรุงทักษะของบุคลากรให้เหมาะสมกับระบบสุขภาพยุคใหม่ มีความสำคัญที่สุด (245 คน ร้อยละ 55.6) ในประเด็นความ-

ตารางที่ 3 ผลสำรวจประเด็นท้าทายในระบบสุขภาพภายหลังจากการระบาดของโรคโควิด 19

ประเด็นท้าทาย	ความคิดเห็น	จำนวน	ร้อยละ
1. ความท้าทายด้านบุคลากร	การปรับปรุงทักษะของบุคลากรให้เหมาะสมกับระบบสุขภาพยุคใหม่	245	55.6
	การหารูปแบบการจ้างงานที่เหมาะสมในยุคที่ตำแหน่งราชการมีไม่เพียงพอ	187	42.4
	หัวข้ออื่น	9	2.0
2. ความท้าทายในด้านสิ่งแวดล้อม	การปรับระบบบริการเพื่อรับมือกับปัญหาสุขภาพที่เกิดขึ้นจาก	365	82.8
	การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ		
	การลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกของสถานพยาบาล	60	13.6
3. ความท้าทายของการสื่อสาร	หัวข้ออื่น	16	3.6
	การเพิ่มขีดความสามารถของหน่วยงานในระบบสุขภาพให้สื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ	235	53.3
	การเพิ่มขีดความสามารถของประชาชนในการวิเคราะห์ ตรวจสอบความจริง หรือความเท็จจากข้อมูลข่าวสาร	202	45.8
4. ความท้าทายในประเด็นที่เกี่ยวกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในด้านสาธารณสุข	หัวข้ออื่น	4	0.9
	การปรับปรุงวิธีจัดสรรทรัพยากรในระบบสุขภาพไปยังหน่วยบริการภายใต้	246	55.8
	องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น		
5. ความท้าทายด้านปัจจัยทางสังคมที่มีผลกระทบต่อสุขภาพ	การประสานงานและกำกับติดตามนโยบายของกระทรวงสาธารณสุข	183	41.5
	ในหน่วยบริการภายใต้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น		
	หัวข้ออื่น	12	2.7
6. ความท้าทายในด้านเทคโนโลยีทางการแพทย์	การเพิ่มความเข้มข้นของการให้มาตรการด้านสุขภาพเพื่อการ	237	53.7
	สร้างเสริมสุขภาพและป้องกันโรค		
	การเพิ่มบทบาทของหน่วยบริการด้านสุขภาพในการแก้ไขปัญหาทางสังคม	190	43.1
7. ความท้าทายในด้านเทคโนโลยีทางการแพทย์	ที่มีผลกระทบต่อสุขภาพ		
	หัวข้ออื่น	14	3.2
	การตัดสินใจเลือกใช้เทคโนโลยีใหม่ที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศ	263	59.6
8. ความท้าทายในด้านเทคโนโลยีทางการแพทย์	การพึ่งพาตนเองด้านเทคโนโลยีทางการแพทย์ (ผลิตเองในประเทศ)	168	38.1
	หัวข้ออื่น	10	2.3

ท้าทายในด้านสิ่งแวดล้อม (environment) ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นว่าการปรับระบบบริการเพื่อรับมือกับปัญหาสุขภาพที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ มีความสำคัญที่สุด (365 คน ร้อยละ 82.8) ในประเด็นความท้าทายของการสื่อสาร (advocacy and communication) พบว่า การเพิ่มขีดความสามารถของหน่วยงานในระบบสุขภาพให้สื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ

มีความสำคัญที่สุด (235 คน ร้อยละ 53.3) ในประเด็นความท้าทายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในด้านสาธารณสุข (local authority) พบว่า การปรับปรุงวิธีจัดสรรทรัพยากรในระบบสุขภาพไปยังหน่วยบริการภายใต้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีความสำคัญที่สุด (246 คน ร้อยละ 55.8) ในประเด็นความท้าทายด้านปัจจัยทางสังคมที่มีผลกระทบต่อสุขภาพ (tackling social deter-

minants of health) พบว่า การเพิ่มความเข้มข้นของการให้มาตรการด้านสุขภาพเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพและป้องกันโรค มีความสำคัญที่สุด (237 คน ร้อยละ 53.7) และในประเด็น ความท้าทายในด้านเทคโนโลยีทางการแพทย์ (health technology) พบว่า การตัดสินใจเลือกใช้เทคโนโลยีใหม่ที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศ มีความสำคัญที่สุด (263 คน ร้อยละ 59.6)

ในข้อที่ 7 ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญอื่น ที่ยังไม่ได้ระบุข้างต้น มีผู้เสนอประเด็นเพิ่มเติมทั้งสิ้น 58 คน (ร้อยละ 13.2) โดยประเด็นที่มีการเสนอเพิ่มเติม ผู้วิจัยได้มีการสรุปและนำเสนอในรูปแบบ Word Cloud โดยประเด็นที่ได้รับการเสนอแนะมากที่สุด ได้แก่ (1) ความร่วมมือของทุกภาคส่วน (2) ความพร้อมของประชาชน และ (3) การจัดการขยะ การลดความเหลื่อมล้ำ และความเป็นอยู่ของบุคลากรฯ ตามลำดับ ดังภาพที่ 1

วิจารณ์

ข้อค้นพบที่สำคัญ

จากการศึกษามีแนวโน้มที่ว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เห็นด้วยกับประเด็นท้าทายทั้ง 6 ประเด็นที่ได้มาจากการทบทวนวรรณกรรม และเมื่อพิจารณาคำตอบในข้อที่ให้ระบุประเด็นเพิ่มเติมจะพบว่าหลายประเด็น

สามารถจัดอยู่ในหมวดหมู่ใดหมวดหมู่หนึ่งของ 6 ประเด็นข้างต้นได้ และมีประเด็นอื่นๆ ที่ผู้ตอบแบบสอบถามนอกเหนือจากนี้เพียงเล็กน้อย

ความเกี่ยวข้องกับปัจจัยอื่น ๆ และนโยบายแก้ไขปัญหาสุขภาพ

การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 มีผลต่อเนื่องในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำงานของบุคลากรทางการแพทย์เนื่องจากความต้องการบริการสุขภาพที่มากขึ้นและพบข้อจำกัดของตำแหน่งในระบบราชการ จึงอาจนำไปสู่ข้อเสนอแนะที่เน้นการปรับปรุงทักษะของบุคลากรในการทำงานด้วยทักษะและนวัตกรรมใหม่ๆ ที่เหมาะสมกับระบบสุขภาพที่เปลี่ยนแปลงไป นอกจากนี้ ทักษะการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพและการสื่อสารในภาวะฉุกเฉินทางสาธารณสุขจะช่วยลดการแพร่ระบาดของข้อมูลบิดเบือนเกี่ยวกับโรค (infodemic) ซึ่งเพิ่มภาระและความท้าทายการทำงานของบุคลากรอันเนื่องมาจากความเข้าใจผิดเกี่ยวกับแนวทางการป้องกันและรักษาโรคโควิด 19

แม้ว่านวัตกรรมทางการแพทย์ใหม่ๆ จะออกสู่ตลาดมากขึ้นและมีแนวโน้มลดภาระของบุคลากรด้านสุขภาพได้ แต่ระบบประกันสุขภาพอาจไม่สามารถแบกรับภาระค่าใช้จ่ายสำหรับนวัตกรรมที่ดีได้ทั้งหมดจึงควรมีแนวทาง

ภาพที่ 1 ประเด็นท้าทายอื่นๆ จากแบบสอบถาม

การพัฒนาโลกการตัดสินใจและเลือกใช้เทคโนโลยีใหม่ที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย

ปัญหาภาวะโลกร้อนเริ่มกลายเป็นปัจจัยหนึ่งที่ประชาชนใช้พิจารณาใช้บริการทางสุขภาพ ในขณะที่ผลกระทบจากภาวะโลกร้อน เช่น การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ โรคระบาดและภัยพิบัติทางธรรมชาติทำให้ความต้องการบริการสุขภาพมีมากขึ้น จึงมีความจำเป็นที่ผู้กำหนดนโยบายจะต้องพิจารณาการปรับระบบบริการให้สามารถตอบสนองกับความต้องการดังกล่าวได้

อีกนัยหนึ่ง การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจทั้งในภาพกว้างและซ้ำเติมปัญหาความเหลื่อมล้ำและจำนวนคนจนมีมากขึ้น คนจนเองก็มีโอกาสน้อยลงในการมีพฤติกรรมสุขภาพที่ดีขึ้นจึงส่งผลให้ปัญหาโรคไม่ติดต่อเรื้อรังรุนแรงมากขึ้น ผังระบบบริการจึงควรเพิ่มความเข้มข้นของการให้มาตรการด้านสุขภาพเพื่อสร้างเสริมสุขภาพและป้องกันโรค

สุดท้าย บทบาทของหน่วยงานในระดับท้องถิ่นเพื่อรับมือกับปัญหาสุขภาพที่เพิ่มมากขึ้น อันเนื่องมาจากการถ่ายโอนสถานพยาบาลบางส่วนไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทำให้บุคลากรสาธารณสุขเองต้องปรับตัวทำงานร่วมกับท้องถิ่นและผู้บริหารเองควรปรับปรุงวิธีจัดสรรทรัพยากรในระบบสุขภาพไปยังหน่วยบริการภายใต้สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วย

การนำไปใช้ประโยชน์

แม้ในงานวิจัยนี้จะมีข้อจำกัดบางประการ แต่ผู้วิจัยเห็นว่า ผลวิจัยเบื้องต้นจะสามารถเป็นข้อมูลสำหรับการพิจารณาโยบายการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับความท้าทายใหม่ในระบบสุขภาพของประเทศไทยในยุคสิ้นสุดการระบาดของโรคโควิด 19 ผ่านกลไกการตัดสินใจในระดับต่างๆ เช่น การนำเสนอในที่ประชุมผู้บริหารระดับสูงกระทรวงสาธารณสุข

งานวิจัยเชิงลึกในแต่ละประเด็นท้าทายที่กำลังดำเนินการ

ผลการศึกษาในครั้งนี้ถือเป็นข้อมูลนำเข้าที่สำคัญใน

การออกแบบและดำเนินการวิจัยเชิงลึกของแต่ละประเด็นท้าทายที่ผู้วิจัยกำลังดำเนินการอยู่ เช่น การประมาณการณ์การปล่อยก๊าซเรือนกระจกของสถานพยาบาลในประเทศไทย การศึกษาต้นทุนของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) เพื่อเปรียบเทียบรายรับและต้นทุนของ รพ.สต. กลุ่มที่ถ่ายโอนภารกิจไปยังองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและกลุ่มที่ยังไม่ถ่ายโอนภารกิจ เป็นต้น

ข้อจำกัดและข้อเสนอแนะ

ข้อจำกัดของงานวิจัยชิ้นนี้ เนื่องจากวิธีการวิจัยแบบภาพตัดขวาง จึงอาจไม่สามารถอธิบายความสัมพันธ์เชิงเหตุผล (causal relationship) ของแต่ละประเด็นท้าทาย และไม่สามารถระบุได้อย่างแน่ชัดว่าบุคลากรทางการแพทย์ที่เข้าร่วมทำแบบสอบถามนั้นพบปัญหาและความท้าทายในด้านต่างๆ มากน้อยเพียงใดในช่วงที่มีการระบาดของโรคโควิด 19 จึงอาจทำให้การให้ความเห็นนั้นมีความไม่เฉพาะเจาะจง นอกจากนี้ ในเรื่องขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ศึกษา ถึงแม้จะเพียงพอสำหรับการตอบคำถามการวิจัยหลักแล้วก็ตาม แต่เนื่องด้วยข้อจำกัดของเวลาทำการสำรวจนั้นมีค่อนข้างน้อย ผู้วิจัยจึงคาดว่า การทำสำรวจจะมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น หากมีเวลาเก็บข้อมูลมากกว่านี้

กิตติกรรมประกาศ

ทีมผู้วิจัยขอขอบคุณ นางสาวณิชภา พัดเจริญ ในการดำเนินการเก็บข้อมูลและให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการเขียนนิพนธ์ต้นฉบับนี้

เอกสารอ้างอิง

1. กลุ่มโรคติดต่อระหว่างประเทศ กองโรคติดต่อทั่วไป. สถานการณ์โรคติดต่อเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) มาตรการสาธารณสุข และปัญหาอุปสรรคการป้องกันควบคุมโรคในผู้เดินทาง [อินเทอร์เน็ต]. 2564 [สืบค้นเมื่อ 31 มี.ค. 2566]. แหล่งข้อมูล: <https://ddc.moph.go.th/uploads/files/2017420210820025238.pdf>

2. Agarwal R, Gopinath G, Farrar J, Hatchett R, Sands P. A global strategy to manage the long-term risks of COVID-19. Washington DC: International Monetary Fund; 2022.
3. กองความมั่นคงระหว่างประเทศ สำนักงานสภาพความมั่นคงแห่งชาติ. สถานการณ์ความมั่นคงระหว่างประเทศ ภายหลังการระบาด COVID-19 [อินเทอร์เน็ต]. 2563 [สืบค้นเมื่อ 31 มี.ค. 2566]. แหล่งข้อมูล: <http://www.nsc.go.th/wp-content/uploads/Journal/article-00405.pdf>
4. Bhatia R. Telehealth and COVID-19: using technology to accelerate the curve on access and quality healthcare for citizens in India. *Technol Soc* 2021;64:101465.
5. Ftouni R, AlJardali B, Hamdanieh M, Ftouni L, Salem N. Challenges of telemedicine during the COVID-19 pandemic: a systematic review. *BMC Medical Informatics and Decision Making* 2022;22(1):207.
6. Fernández-Portillo LA, Sianes A, Santos-Carrillo F. How will COVID-19 impact on the governance of global health in the 2030 Agenda Framework? The opinion of experts. *Healthcare* 2020;8(4):356.
7. Arora AK. The next three epochs: health system challenges amidst and beyond the COVID-19 era. *Int J Health Plann Manage* 2021;36(4):1366-9.
8. Bashier H, Ikram A, Khan MA, Baig M, Al Gunaid M, Al Nsour M, et al. The anticipated future of public health services post COVID-19: viewpoint. *JMIR Public Health Surveill* 2021;7(6):e26267.
9. Jusob FR, George C, Mapp G. A new privacy framework for the management of chronic diseases via mHealth in a post-Covid-19 world. *Journal of Public Health* 2022;30(1):37-47.
10. Wong ZS-Y, Rigby M. Identifying and addressing digital health risks associated with emergency pandemic response: problem identification, scoping review, and directions toward evidence-based evaluation. *Int J Med Inform* 2022;157:104639.
11. Ryan MS, Holmboe ES, Chandra S. Competency-based medical education: considering its past, present, and a post-COVID-19 era. *Acad Med* 2022; 97(3S):S90-7.
12. Teerawattananon Y, Painter C, Dabak S, Ottersen T, Gopinathan U, Chola L, et al. Avoiding health technology assessment: a global survey of reasons for not using health technology assessment in decision making. *Cost Eff Resour Alloc* 2021;19(1):62.

Abstract: Challenges in the Health System after the COVID-19 Pandemic: a Questionnaire-Based Survey in Thailand

Rungrueng Kitphati, M.D.*; Praewa Kulatnam, B.Pol.Sci. (Politics and International Relations); Thanayut Saeraneesopon, B.Sc. (Applied Statistics)**; Papada Ranron, B.A. (Social Research)**; Yot Teerawattananon, Ph.D. (Health Economics)****

** Health Technical Office, Office of the Permanent Secretary Ministry of Public Health; ** Health Intervention and Technology Assessment Program (HITAP), Ministry of Public Health, Thailand
Journal of Health Science 2023;32(2):199-208.*

The coronavirus disease (COVID-19) pandemic is a global crisis affecting health resources management and requiring urgent responses from the Thai health system. Nonetheless, COVID-19 provides a window of opportunity for health policymakers to reconsider lessons learned, from the perspective of the health system to health technology and innovation. This is to create a future plan that includes the adaptation of healthcare services to the New Normal era. This is to make a future plan including the adjustment of healthcare services to be relevant to the New Normal era. This cross-sectional study aimed to identify the challenges in the Thai health system after the end of the COVID-19 pandemic by collecting data from an online questionnaire survey using SurveySparrow® software. To create this online survey, 6 priority areas were selected from the scoping review: (1) human resources, (2) environment, (3) communication, (4) local governance, (5) social determinants of health, and (6) medical technology. The online survey, asking respondents if they agree with these priorities, would provide inputs for policy priority setting and leverage health system strengthening after the pandemic. From the 441 total respondents to the survey, 80.0 percent identified themselves as working in Thailand's health systems or health service units; and the majority of the respondents agreed with the challenges the researchers scoping reviewed, with only a few other points raised. Finally, the findings could be valuable inputs for policy development and implementation because they will be key inputs to Thailand's health priority settings and policy recommendations in the post-COVID-19 era.

Keywords: health system; health system challenges; COVID-19; health services